

ВІДГУК

офіційного опонента про дисертацію Масіка Олега Ігоровича на тему:
**«КЛІНІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ТА ЛІКУВАННЯ ПСИХІЧНИХ РОЗЛАДІВ
У ПІДЛІТКІВ З СОМАТИЧНИМИ ЗАХВОРЮВАННЯМИ»,**
подану до захисту у спеціалізовану Вчену Раду К 26.620.01
при Державній установі «Науково-дослідний інститут психіатрії
Міністерства охорони здоров'я України»
на здобуття наукового ступеня кандидата медичних наук
за фахом 14.01.16 – психіатрія

1. Актуальність обраної теми дисертації.

Питання збереження психічного здоров'я та психологічного благополуччя у підростаючого покоління – найважливіше завдання медичної науки сьогодення. Актуальність наукових досліджень у напрямку охорони психічного здоров'я дітей набуває ще більшої значущості, тому що в останні десятиріччя будь де є стала тенденція до зростання рівня психічних розладів дитячого та підліткового віку, що виникають у коморбідній сполучі з соматичною патологією або як результат формування психосоматичних розладів. Аналіз наукових публікацій останніх років вочевидь свідчить про те, що даний напрямок досліджень має важливе теоретичне та практичне значення у психіатрії дитячого та підліткового віку. Численні роботи науковців свідчать, що під вагою посилення факторів соціального стресу, психоемоційного перенавантаження у дітей та підлітків суттєво дестабілізуються механізми психофізичного адаптування. Це, в свою чергу, стає підґрунтям для патологічного реагування у відповідь на тривалий багатогранний стресорний вплив, трансформуючи функціональні порушення у психосоматичний симптомокомплекс і, зрештою, у сполучку соматичного захворювання з психопатологічними розладами. Зростання у дітей та підлітків кількості та важкості психічних порушень, які формуються на тлі соматичних захворювань, свідчить про необхідність подальших досліджень у цій області, бо поліетіологічність факторів, що призводять до їхнього розвитку, а також різноманітність проявів цих розладів робить надзвичайно актуальним своєчасне

застосування сучасних методів реабілітації та ресоціалізації таких пацієнтів.

Саме цим питанням присвячена дисертаційна робота О.І. Масіка, а саме, вивченню особистостей патопсихологічних порушень та формування психопатологічних розладів у підлітків на тлі соматичних захворювань. Бо своєчасна скринінгова діагностика психічних розладів у підлітків із соматичними захворюваннями, подальше ретельне вивчення клінічних особливостей та перебігу психопатологічних порушень дозволило автору визначити та застосувати ефективні підходи до лікування й профілактики психопатологічних симптомів при соматичній патології, з метою запобігання їх подальшої хронізації. Виходячи з вищенаведеного, дисертаційна робота О.І. Масіка є актуальною, своєчасною, має важливе наукове і практичне значення.

2. Зв'язок роботи з науковими програмами, планами та темами.

Дисертаційну роботу виконано відповідно до плану наукової роботи кафедри психіатрії наркології, та психотерапії з курсом післядипломної освіти Вінницького національного медичного університету ім. М.І Пирогова «Наукове обґрунтування діагностичних та лікувально-реабілітаційних заходів при ендогенних та екзогенно-органічних психотичних та непсихотичних психічних розладів» № держреєстрації 0113U000856 шифр: 14.01.16.

3. Новизна дослідження та отриманих результатів.

Автором уперше визначено критерії формування та перебігу психічних розладів у підлітків з соматичними захворюваннями за допомогою комплексного соціально-демографічного, клініко-психопатологічного, патопсихологічного, катamnестичного досліджень та обґрунтовано диференційований підхід до лікування та профілактики психопатологічних симптомів при соматичній патології. Проведене дисертаційне дослідження дозволило обґрунтувати диференційований підхід щодо лікування та профілактики психопатологічних порушень при соматичній патології та розробити підходи до їх психопрофілактики у підлітків.

4. Теоретичне значення результатів дослідження.

О.І. Масік запропонував нове бачення алгоритму ранньої діагностики психопатологічних порушень при соматичній патології у підлітків, який передбачає якісну оцінку їх психічного стану та профілактику впливу

патогенних чинників на всіх рівнях надання медичної допомоги з приводу соматичних захворювань.

Дисертантом було розв'язано поставлену наукову задачу, яка полягала у теоретичному узагальненні особливостей клінічних проявів та перебігу психічних розладів у підлітків із соматичними захворюваннями. Було виявлено, що психопатологічні порушення у підлітків характеризувалися депресивним, тривожно-фобічним, конверсивним, тривожно-дисфоричним, астеничним синдромами та соматизованим розладом зі змішаним афектом. Ці дані допомогли створити алгоритм їх ранньої діагностики на етапі скринінгу та оптимізувати комплекс терапевтичного втручання щодо цього контингенту пацієнтів – фармакотерапії, асоційованої з психотерапевтичним компонентом.

5. Практичне значення отриманих результатів.

В результаті дослідження було розроблено алгоритм діагностичного пошуку на етапі первинної медичної допомоги, за яким психологічне дослідження в школі, опитування батьків та вчителів об'єктивно формує групи дезадаптованих осіб. Цим, підліткам рекомендовано проводити, ще на етапі доклінічних проявів захворювання, психопрофілактичні заходи щодо розвитку психосоматичної патології.

Також результаті дисертаційного дослідження є розробка алгоритму надання спеціалізованої медичної допомоги підліткам із психосоматичними розладами. На якому, на етапі надання медичної допомоги в межах спеціалізованого психіатричного закладу, після встановлення діагнозу психосоматичного розладу пропонується застосування однієї із трьох запропонованих схем психофармакологічної корекції в залежності від провідного психопатологічного синдрому та його ступеня вираженості.

Отримані в роботі результати дозволили розробити скрінінговий алгоритм преморбідного виявлення психосоматичних розладів за допомогою застосування блоку психодіагностичних методик; підготувати рекомендації лікарям, вчителям, психологам, соціальним педагогам, батькам щодо виявлення та профілактики психосоматичних розладів, а також особливостей догляду та виховної роботи з підлітками, котрі мають такі порушення. Дисертантом розроблено комплексну терапію психічних розладів у підлітків із соматичними

захворюваннями, яка дозволила підвищити ефективність лікування цих порушень та скоротити його терміни, а також знизити питому вагу ускладнень і побічних ефектів при його застосуванні.

6. Ступінь обґрунтованості та достовірності положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації.

Дисертація викладена на 292 сторінках комп'ютерного набору, з них 184 сторінок складає основний текст, ілюстрована 44 таблицями та 30 рисунками. Робота складається зі вступу, огляду літератури, опису методів дослідження, клінічної характеристики обстежених пацієнтів, результатів особистих досліджень (3 розділи), обговорення отриманих результатів, висновків, практичних рекомендацій, списку використаної літератури, додатків. Окремо наведено 20 сканкопій актів впровадження. Список використаної літератури упорядкований згідно вимог ДАК України, він містить 265 найменувань, з них кирилицею – 231, переважно включає видання останніх років і дозволяє об'єктивно охарактеризувати стан розробки даної проблеми.

Метою дисертаційної роботи було: визначити особливості формування, клініки, перебігу психічних розладів у підлітків із соматичними захворюваннями та розробити алгоритм лікування та ступеневої медико-психосоціальної реабілітації.

Ознайомлення з дисертаційною роботою надало підстави стверджувати, що дисертант досяг поставленої мети; проведене ним дослідження має новітній, системний і завершений характер. Сформульовані в дослідженні завдання були розв'язані у повному обсязі. Автор достатньо коректно використав наукові методи обґрунтування отриманих результатів, висновків і рекомендацій.

Автореферат має традиційну структуру та обсяг, оформлений згідно з вимогами ДАК України, в ньому повністю викладено основні положення дисертаційного дослідження. Автореферат є ідентичним змісту та основним положенням дисертації.

Дисертаційна робота виконана на належному методологічному рівні. Визначення проблеми дослідження, формулювання його мети та завдань впливає з ретельного опрацювання літературних джерел; в роботі детально обговорено доречність усіх методів дослідження, визначено принципи

формування вибірок, використано валідні методи статистичної обробки даних. Об'єкт і предмет дослідження вибрані вірно. Отримані у процесі роботи данні піддані всебічному аналізу, що забезпечило належний рівень достовірності та обґрунтованості основних положень роботи.

Клінічні дослідження хворих проводилися з дотриманням принципів біоетики і деонтології. Кількість обстежених (419 осіб) була достатньою для отримання репрезентативних даних. Клінічний розподіл хворих не викликає заперечень. Контингент обстежених був однорідним за всіма базовими показниками, що дозволило вважати результати дослідження такими, що репрезентативно відображають генеральну сукупність. У своїй роботі дисертант коректно застосував сучасні методи дослідження, а саме: клініко-психопатологічний, соціально-демографічний, психодіагностичний, патопсихологічний, катамнестичний та статистичний.

Поданий у дисертації фактичний матеріал у вигляді таблиць, рисунків із конкретними значеннями отриманих величин дав можливість критично оцінити обґрунтованість та достовірність результатів.

Теоретичні положення, практичні результати та рекомендації в достатній мірі відображено у 20 наукових публікаціях.

7. Структура та зміст тексту дисертації. Загальна характеристика роботи.

Автором було обґрунтовано актуальність обраної теми дослідження, чітко сформульовано його мету, завдання, теоретичну і практичну цінність.

В *першому* розділі представлено докладний огляд світової та вітчизняної наукової літератури за темою дослідження. Огляд літератури викладений на 29 сторінках тексту. В цій частині роботи автором проведений аналіз чисельних джерел наукової інформації, що присвячені вивченню етіології, патогенезу та клінічні особливості психосоматичних порушень у підлітків; передумови та прояви психічної дезадаптації та сучасні аспекти поєднання різних підходів у лікуванні психосоматичних розладів. Даний розділ закінчується резюме, з якого можна зрозуміти, чому автором обрані мета та завдання роботи.

В *другому* розділі подано детальну клінічну характеристику обстежених, а також методи дослідження, застосовані в процесі виконання роботи.

Згідно дизайну дисертаційного дослідження на етапі скринінгу було проведено комплексне обстеження 329 підлітків-школярів загальноосвітніх шкіл та школи-інтернату, які проходили медичний огляд у обласній дитячій клінічній лікарні. В подальшому обстежені були розподілені на 2 групи: група дослідження – 155 осіб, які мали функціональні симптоми ураження внутрішніх органів. З метою виключення органічної патології цим пацієнтам було проведено комплексне клініко-інструментальне обстеження. До контрольної групи увійшли 174 підлітка, які не мали симптомів ураження внутрішніх органів. На етапі порівняльного дослідження (з метою вивчення клінічних особливостей психічних порушень на тлі психосоматичних розладів та ефективності різних методів їх лікування) було обстежено та проліковано 90 підлітків, які перебували на лікуванні в обласній дитячій клінічній лікарні та в обласній психоневрологічній клінічній лікарні імені акад. О.І.Ющенка м. Вінниці.

Слід підкреслити, що автором були використані сучасні та адекватні завданням роботи методи дослідження. Зокрема, О.І. Масік застосував клініко-психологічний метод, катamnестичний метод, психодіагностичний та патопсихологічний методи (котрий включав такі шкали: оцінки настрою в момент обстеження (ШОН); діагностики рівня шкільної тривожності Б. Філіпса; шкала оцінки тривожності у старших підлітків і юнаків Ч. Спілбергера в модифікації А.Д. Андреевої; реактивної та особистісної тривожності Ч. Спілбергера – Ю. Ханіна; шкала-термометр для самооцінки фону настрою, емоційної стійкості, міри реалістичності, критичності і вимогливості до себе, задоволеності собою, рівню оптимізму, зрілості відношення до цінностей, змісту проблем і характеру компенсаторних механізмів; а також опитувальники депресії у дітей М. Kovacs та визначення темпераменту Г. Айзенка), соціально-демографічний метод (до якого увійшли тест-опитувальник батьківського відношення А.Я. Варги – В.В. Століна і карта спостережень Д. Стотта для визначення емоційної дезадаптації дітей шкільного віку).

Статистична обробка результатів дослідження проведена коректно, що підтверджує достовірність отриманих автором даних.

Аналіз даного розділу дозволяє стверджувати, що дизайн дослідження, кількість спостережень, методи діагностичного дослідження відповідали

завданням, що були поставлені дисертантом.

Також у цьому розділі, а саме у підрозділі «Клініко-психопатологічна характеристика підлітків з психосоматичними розладами» автор визначає діагностичні критерії, що необхідні для постановки діагнозу психосоматичного розладу у підлітків. Він наводить дані, що в ході дослідження було виявлено достовірні кореляційні зв'язки між впливом стресору (конфлікти в сім'ї та школі, розлучення батьків, переїзд чи зміна класу, тривала хвороба та хвилюваннями щодо свого здоров'я, операція чи смерть родичів) та порушеннями з боку травної, серцево-судинної систем і нервово-психічних функцій у підлітків свідчать про вагому дію стресового чинника в патогенезі психосоматичних проявів. О.І. Масік довів, що достовірно частіше психосоматичні розлади, які проявлялися загостренням соматичної патології, діагностувалися у віковій групі 15-16 років. В результаті проведеного дослідження встановлено при наявності ознак соматичної патології найчастіше зустрічались загальне зниження настрою, високий рівень виснаження і почуття самотності, мали місце агресивна поведінка, негативізм та підвищений рівень тривожності. Серед підлітків, які потребували медичної допомоги у 81,5 % випадках було діагностовано психосоматичні розлади.

У підрозділі «Клініко-психологічна характеристика підлітків з психосоматичними розладами» представлено достовірні дані, що психосоматичні захворювання у підлітків є наслідком проблем психоемоційної сфери та відображують наявність глибинних проблем особистості. Це, на тлі недостатності навиків подолання стресорних впливів, зумовлює поступовий розвиток астенії з неприємними соматичними відчуттями, наростаючою емоційною лабільністю з підвищеною вразливістю, депресивними тривожно-фобічними симптомами, а також визначає роль психічного стресу у розвитку і динаміці сполуки психічних порушень та соматичного захворювання.

В *третьому* розділі представлено аналіз результатів складається з 2-х підрозділів. Перший підрозділ: «Особливості клінічної картини та перебігу психосоматичних розладів у підлітків в залежності від проявів соматичних симптомів та синдромів». У ньому автор висвітлює особливості клінічного перебігу психосоматичних розладів у підлітків в залежності від переважаючого

соматичного ураження. Важливим висновком цього підрозділу є викривлене батьківське ставлення до підлітків із психосоматичними розладами, а саме безсистемність виховних впливів, котре сприяло появі негативних психо-емоційних станів у підлітків з подальшим розвитком психічних розладів, зокрема розладів поведінки.

У другому підрозділі «Зв'язок клінічної картини та перебігу психосоматичних захворювань у підлітків з особливостями клініко-психологічного статусу» О.І. Масік довів, що психосоматичні розлади у підлітковому віці є неоднорідними з точки зору клінічної симптоматики, вони становлять гетерогенну групу психічних порушень – континуум від відносно простих за своєю клінічною структурою психосоматичних розладів до поліморфних психопатологічних синдромів з різною додатковою симптоматикою у вигляді синдромально завершених порушень: депресивного, тривожно-фобічного, конверсивного, астенічного і тривожно-дисфоричного синдромів. Дисертантом досліджено (з використанням психодіагностичних шкал та опитувальників), що найвищий рівень особистісної тривожності було виявлено у пацієнтів з тривожно-фобічною симптоматикою, конверсивно-дисоціативним, тривожно-депресивним та вегетативним синдромами. Високий рівень тривожності у пацієнтів з астенічним синдромом, розладами системи травлення і поєднанням кількох синдромів, а також при конверсивному, тривожно-фобічному і депресивному синдромах поєднувались з високою пізнавальною активністю, що маскувало клінічні психопатологічні прояви, формуючи розлади поведінки у підлітків на тлі стану дезадаптації.

Безумовно позитивним аспектом роботи є спроба автора виявити чинники і детермінанти психосоматичної патології на трьох рівнях: біологічному, психологічному і соціальному.

В четвертому розділі проведено аналіз результатів лікування психосоматичних розладів у підлітків. За даними ретроспективного і проспективного аналізу дисертантом проведена оцінка ефективності застосування різних терапевтичних підходів до лікування пацієнтів з психосоматичними розладами у підлітковому віці. А саме, було встановлено, що високоефективними в усіх досліджуваних групах пацієнтів було

використання комбінації психофармакологічної лікування (сертралін, сертралін + ламотриджин) у поєднанні з психотерапевтичним втручанням (клієнт-центрована психотерапія).

Автор довів, що при виборі методів психопрофілактики чи допомоги хворому, який звертається з соматичними порушеннями, необхідно враховувати комплексну оцінку стану: його самопочуття, спадковості й особливостей способу життя, наявності психопатологічних порушень, а також чинників ризику виникнення та прогресування психосоматичної патології (зокрема, низького рівня фізичної активності, нераціонального харчування, шкідливих звичок).

У розділі аналізу та узагальнення результатів дисертант аналізує ключові положення роботи, порівнює їх із попередніми дослідженнями та виділяє наукову новизну та практичну цінність своєї роботи.

Висновки. Сформульовані автором висновки є цілком обґрунтованими та впливають із матеріалів дисертації. У першому висновку автором вірно подане узагальнення проведеного дисертаційного дослідження. Решта висновків логічно впливають та узагальнюють отримані результати дисертаційної роботи та відображають основні її наукові здобутки. Обґрунтованість висновків та їх достовірність обумовлена достатнім за обсягом клінічним матеріалом, адекватно підібраними методами дослідження, що підтверджено адекватною статистичною обробкою отриманих даних.

Практичні рекомендації є цілком доцільними та дозволяють використовувати основні здобутки дисертації у клінічній практиці для більш ефективної діагностики та лікування психічних розладів, що формуються у підлітків на тлі соматичних захворювань.

Розроблені за результатами дисертаційної роботи практичні рекомендації впроваджені в лікувальну роботу обласної психоневрологічної клінічної лікарні імені акад. О.І.Ющенка, м. Вінниця, відділень Вінницької обласної дитячої клінічної лікарні, клініки кафедри психіатрії та наркології Вінницького національного медичного університету ім. М. І. Пирогова.

8. Повнота викладу матеріалів дисертації в опублікованих працях і авторефераті:

За матеріалами дисертації автором опубліковано 20 наукових публікаціях, з них 8 статей у фахових виданнях, рекомендованих МОН України, 12 тез доповідей наукових, науково-практичних конференцій, з'їздів та конгресів.

Наукові публікації за темою дисертації, разом з авторефератом, повністю висвітлюють основні наукові положення виконаної роботи, висновки і практичні рекомендації. Зміст автореферату повністю відповідає основним положенням представленої дисертаційної роботи.

9. Недоліки дисертацій щодо змісту і оформлення.

Дисертація щодо змістовного наповнення та технічного оформлення виконана на достатньо високому рівні. Мають місце окремі орфографічні помилки та некоректні стилістичні висловлювання. В деяких місцях дисертаційна робота переобтяжена довгими складними для сприйняття реченнями. Проте, зазначені зауваження не знижують загальної позитивної оцінки дисертаційної роботи та не зменшують її науково-практичну цінність.

Зауваження та запитання. Зауважень принципового характеру до дисертації немає.

У той же час у плані наукової дискусії хотілось би почути думку автора стосовно наступних питань:

1. В чому полягає новизна алгоритму діагностики психічних розладів, що формуються на тлі соматичних захворювань у підлітків, та його відмінність від попередніх аналогів?

2. Як розподілити між спеціалістами у сфері психічного здоров'я (психіатр, психотерапевт, психолог) та / або іншими фахівцями (соціальні працівники, вчитель, тощо) етапи діагностики та надання медико-соціальної допомоги підліткам, у котрих виникають психічні розлади на тлі соматичних захворювань, і хто має бути лікарем-координатором у цьому процесі?

3. Чому для комплексної терапії психічних розладів, що формуються на тлі соматичних захворювань у підлітків, було обрано саме ці психофармакологічні препарати та цей вид психотерапевтичного втручання?

Вказані запитання мають дискусійний характер і свідчать про наукову перспективність та практичну цінність дисертаційного дослідження.

10. Висновок про відповідність дисертації вимогам «Порядку присудження наукових ступенів» Міністерства освіти і науки України.

Підсумовуючи вищевказане, можна зробити висновок, що дисертація Масіка Олега Ігоровича на тему: «Клінічні особливості та лікування психічних розладів у підлітків з соматичними захворюваннями» є самостійним завершеним науковим дослідженням, в якому в межах поставлених завдань вирішена актуальна науково-практична задача – покращення ефективності лікування та ступеневої медико-психосоціальної реабілітації підлітків шляхом створення алгоритму діагностики на етапі скринінгу та подальшої оптимізації терапевтичного комплексу фармакотерапії, асоційованої з психотерапевтичним компонентом. За актуальністю, теоретичним і практичним значенням вона повністю відповідає вимогам пункту 11 «Положення про присудження наукових ступенів» МОН України, затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України №567 від 24.07.2013 р., а її автор заслуговує на присудження наукового ступеня кандидата медичних наук за фахом 14.01.16 - психіатрія.

Офіційний опонент,

завідувач кафедри психіатрії, психотерапії

та медичної психології

Національної медичної академії післядипломної освіти

імені П. Л. Шупика МОЗ України,

доктор медичних наук, професор

Г. Я. Пилягіна

